

Елементи бр. 6 (октомври-декември)

ПОЕЗИЈА

АЛЕН БРЛЕК

ВОСПОСТАВУВАЊЕ НА ПИСМОТО

Одев по станот, барав крштевање или копје,
точка за средба. Реков амин, реков искупување,
бомба, домат, мај, корона, реков
смрт на фашизмот брза и трајна, богу среден род
реков математиката е и главата и трупчето и замавот.
Реков љубов сол европа волк мама светло
градина птица круг демократија, пак љубов, атом
одев по станот и чекав каков било грст
со кој би ги подмирил татковците, би загризал
во слободата

ПЛАДНЕ

потем секогаш некоја алелуја во сенката расте тело,
грло од кое ќе го пушти сонцето
и тоа ќе биде знак, ќе се припојуваме како држави.
Ќе ни се отворат животите како излезни рани, во
пластика надеж и страв
за одново да станат или теологија или ерес
што стварноста ја држи на куп.

ЗАТВОРАЊЕ НА КЛАНИЦАТА

Гледав во твоето сонце, со вера во 'ртењето
поголема од христа легнат во твојата земја, реков
знаеш ли дека постои потполно црна кокошка, ауам семані
и живее во твојот молк. Така ти ме научи
страдањето е секогаш резултат на пазарот на гладот,
блискоста во себе носи неизречена уцена
во која престојува слободата.
Така ме научи да ја спуштам острицата
и да си заминам.

Ален Брлек „Санг“ (ПНВ Публикации, 2022)
Препев од хрватски: Ѓоко Здравески

ДЕЛВИНА КРЛУКУ

Брегови
Соништата поврзуваат брегови на грабливи
реки
Со ластовици закитени
Враќањето на надежта, го чекам
На стариот мост на младата река
Чекори разведрената сакана
А под сенката на урмата
Одмора нашата лубов
Ластовиците го навестуваат
Твоето доаѓање
Осамата ќе ме придружува
Додека стигнеш ти.
Леверкузен

Патот на враќањето
(Rruga e kthimit)
Месечината го осветлува патот на

квечерината
Небото е помодерно насекаде
Авионите летат лудо
Со украдените соништа во гладниот стомак
Враќањето е далеку, нема одреден датум
Изгревот го светлува пеплосаниот пат
И трпението станува споменик што оди
чекајќи
Каде што бродовите тргнуваат и се враќаат
По пристаништата на надеждта
Радоста се разведрува со убавината на
природата
Со течението на реката Елба, Соверното
Море
Колку е длабоко морето, толку е далечно
враќањет
Бродовите се враќаат на растовар
Од кпнежот на пргонот, заборавена
прегатка...
Ниту тебе те носат, ниту мене ме земаат.
Келн

Врати се
(Kthehu)
Одамна не сме се виделе
Толку сме далеку
што ни треба долги патишта да пешачиме за една средба.
Овој сон што расте секој ден – планина ќе стане,
поле ќе стане, море ќе стане, рајска градина ќе стане.
Градот во кој живеам, ниту сонце има, ниту месечина,
бидејќи моето сонце ти остана.
(Твојот град има сешто, ама мене ме нема)
Соништата ги допиравме со бакнежи, прегатки
и надежите исто така.
Кога квечерината се спушташе над нас
и нашите души светлини зрачеа.

Љубовта отвораше нови врвици, во нашиот свет без граници.
Нашите последни средби ги лулаат деновите
кога останавме далеку
Како приказка, што ја живеаме и доживеаме ...
Кога си одмараше на моите гради – букет цвеќе
и забораваше да станеш опиен од мирисот,
ниту воените татнежи не успеваа да те откорнат од тој спокој.
Кога останавме далеку се боревме со самотијата
Додека бев лута со целиот свет,
склона да се борам,
да те вратам во мојот конак,
бидејќи тагувам по тебе, ти не треба да се сомневаш,
како кај нашата вистинска љубов.
Повеќе од љубовта, ние ги голтавме солзите на нашите очи
Кои плачеа за нашата разделба – последната средба.
Спомен над спомените остана прегратката што недостасуваше.
Но ти ќе се вратиш во нашето годишно доба со овошје
Мирисот на дуњите те чека да му дадеш живот.

ДРАГОСЛАВ ДЕДОВИЌ

БЕЗИМЕНО ПРИСТАНИШТЕ

книжарницата се викаше Точка
во неа ги сретнуваше поетите со
маст од бурек на брадата и
воените злосторници со фини манири

пред ти да си заминеш од
земјата што ве предаде
купи библиотека од стихови
на човекот со име Лудвиг па Јехуда

наукот му беше прост – заврши пристаниште
и кога бродот одамна ќе ти изгние

нема веќе предавничка земја

ни море
ни брод
ни Јехуда
ни Точка

само млаки врсници
на се се потсмеваат заедно
додека не ве заболи вас

се уште се спушташ во каменоломот на јазикот
потпукнуваш со старите прсти за светилникот
на сред пристаништето за кое не знаеш ни
како се вика

ЗАД БЛОКОТ

приградски пазар
кошавата ги прелистува весниците
потечена позната фаца
и овде дише до вратот
што и да зине претседателот
тој под тезга пишува

сред брезините крошни
висат ќеси
како стари мадиња
на бандерите на некролозите
ликот е насмеан како никаквец
веројатно – од некоја милина

напукнат облак – градските струготини
ги залива со нешто милост
светлината допира и сечила и лузни
па сонцето запира
во окото на убиецот и окото на девицата
во плиткото на твоето око
пред да потоне гневно

зад блокот

ЗЛАТНИТЕ ОСУМДЕСЕТТИ

никако да се сетиш зошто си бил очаен
од златните осумдесетти наоколу
синовите на пролетерите со вроден дар за
надуеност синови на избегани капетани
недоделкани како коали со трегери
во смешен обид да изгледаат како
заебани панкери

тогаш сите тие типови полни со студен гнев
палавата младина пее на родендените
лили марлен додека селските деца по работните акции
се уште се дерат со десетерските маршеви

во босанскиот велеград девојките никако
да ја усогласат честа и страстната желба зашто
честа заедно со петингот
е надобра контрацепција
осамен крај шанкот ти чекаше
таа деценија да помине како казна

нешто кажуваше дека се уште не сте стварни
дадено ви е да с епронајдете
далеку од тоа место
и никако нема да с еразбуди
пред првиот истрел

(од циклусот „Златните осумдесетти“ од новиот ракопис)

Превод од српски јазик: Сашо Огненовски

АНДРИЈАНА КОС ЛАЈТМАН

АНДРИЈАНА КОС ЛАЈТМАН

XXX

Ти и јас и две кучиња.
Во станот на празната утроба кој не е наш.
Погрешно ставен и безбоен
посаден во март
Како крв во стисната чашка.

Како е да не се биде роден
се прашува младата поетеса.
Крстче. Крстче.
Мојата нема уста и тоето слепо око.
Крстче. Крстче.

Кога нешто с епоништува со себе,
тоа што останува понатаму.
Конецот со кој ти го шијам лицето,
ја поврзувам расцепената уста.
Шевот од којшто ќе никне летото,
или шифра за домот.

БОТАНИКА

Нрјзиниот дар
сега расте на мојата маса.
Во поголем лонец пресаден
во полесен живот,
Се радуваш на белиот цве,
го фотографираш како за лично.
Да се види дека е овде.
Да докажеш. Да дише.

Го гледам додека пишувам,
безлисно и темно дишам.
Се присетувам на тебе, дека сум тука.

ПРЕПЕЛИЦА

И тогаш сум целата од перје,
кога си ти од невестина.
Се ројат со зракот млите ѓулиња
меките пердувчиња на звукот првнуваат во грлото
на таванот каде се стутулени певиците:
темниот ковчег за црвеното утро.
Зашто раната
е она од што е раната.

Зборуваш дека е се поинаку
и со гласот ми го потковуваш крилото
како копито.

Кога би можело повторно да се одлучи за се,
пак би била пролет, диви животни,
реквием за отфрлените змиски фракови.
Се е поинаку,
само мкафезите се обесени во паркот
како шнолички во дроредот.

Костенлива сум и клечам во тревата.
Трепериш и се удираш со рацете.
по косата од лен.

Препев од хрватски јазик: Сашо Огненовски

Од збирката поезија „Сина и костенлива книга“ во издание на Меандармедија,
Загреб, Хрватска, 2021)

МАРЈАН ЧАКАРЕВИЌ

МАРЈАН ЧАКАРЕВИЌ

ГОСТИН ВО ДОМОТ

Во играта мораше са се учествува:
мораше да се живее:
на моменти спокојно,
осветлен од жижата на стигот
или тишината на виното
опкружен со млади лавови
и нивните ловечки нагони,
на дивокозата да и се искорне јазикот,
требаше да се пишуваат неприкосновени стихови,
заедно со неколкумина
да се чува клучот (од домот),
иако с енеколкумина во секој случај;
она битното
секогаш бодеше очи,
потем воздржување,
искуство на искушение,
најмногу стрепење од тие ситните
безначајни компромиси
да се живее меѓу жиците,
да се прошета низ градот слободно,
да се одмори под дрвото,
да се измоча во реката,
да се врати дома
како секогаш несакан гостин,
секогаш непресметливо жив.

НОЖ

Раката посега по ножот
и засекува во ткивото.
Тогаш гргнува крв.
Тој што со целото тело
ја доживува болката,
влегува во слободната зона:
себе може да си се обраќа
како што сака
секому смее в лице да му ја каже

вистината.
Тој што со целото тело ја доживува
Болката,
Ги благословува потоа раката
и ножот.

Превод од српски јазик:
Ѓоко Здравески

АНА ПЕТРОВСКА

Исповед

Јас сум
заскитана прашинка
на осамена улица.
Се чудам
зошто душите
се закоравени
како засушена мов
на осамено сокаче.

Се спојувам
со агонијата
на несфатливото,
заробена сум
во магичното постоење.

Се прашувам
за гладта во душите.
Посегнувам по она
што заситува.

Погледот искривен
од матни сеќавања.
Мислам едно,

толкувам друго.

Ех, да можев
болката да ја исплачам!
Ех, да можев
мудроста да ја возвишам!

Душа скитничка

Душа скитничка
се лепи на туѓи улици,
чекори низ туѓи улици.
Чекори низ празни
и тешки ходници.
Душа скитничка...
Времето испарува,
мислите добиваат
божествен лик.

Во моментот
кога стануваш човек –
си го нашол Бога во себе.

ПРОЗА

МАРИНА ШИКОВА

Татко

За првпат по долго време ги допрев неговите раце. Всушност, не знам дали воопшто некогаш сум ги допрела. Барем не на овој начин. Испиените дланки и нивното бавно движење едвај ги почувствував. Тежината со која се соочува периодов, навистина е неподнослива. Болките се секојдневни, и сè поприсутни. Гледам во дланките и се обидувам нежно да ги истријам со жолтиот сапун. Секое движење му создава болка. Иако не ми зборува, тоа го гледам во неговиот лик. Замижува, ги стегнува вилиците онолку колку што му

дава силата, а челото ги испакнува сите брчки што тегобно се исцртувале низ годините. Остарел. Го набљудувам неговиот блед лик, наместа исцртан со светлокафеави пеги, кои, ако добро се загледа човек, ќе забележи дека навистина ги има многу. Челото му е испотено и ладно, а од дланките чувствувам млека топлина што ми предизвикува морници. Толку е слаб што, чинам, ако малку поцврсто го фатам, ќе се срони пред мене дел по дел, исто како песокта што ритмично паѓа во стаклениот часовник. Ги гледам моите раце. Личат ли барем малку на неговите? Слаба сум. Ме сепнува гласот на мајка ми:

– Ајде, дојди, какаото е готово. Одмори малку, умрена си од работа!

Останувам до него. Толку спокојно се чувствувам, што додека него го набљудувам, мислам сиот мој замор некаде исчезнал. Умрена сум од работа. Да, но колку лошо би се чинело сето ова ако е реалност – умрена од работа. Може ли работата да ми го одземе животот така брзо, така молскавично? Кај нив никогаш не се чувствувам уморна. Таму сè е тивко и смилено.

Ја истурам водата од леѓенот, седнувам да се напијам какао, и гледам дека веќе е пладне. Почнуваат вести. Го забележувам неговиот лик. Тој сè уште е со затворени очи, но брчките ги нема. Нема стискање на забите. Има само мало придвижување на усните што личи на блага насмевка. Личи на спокој. На неизгаснат копнеж и надеж. На пламен што иако слабо трепери, тука е, присутен до нас, живите.

Марина Шикова Димовска – „Приказни од кујната“ (2022, ПНВ Публикации)

НИКОЛА ПОПОВИЌ

ЦРВЕНОКОСАТА ОД РОЗИНО БРДО

Будимпешта

зима 2021

*

Утринава повторно вози Црвенкосата. Будимските утра се студени, но во автобусот 149 секогаш е топло. Се мешаат парфеми и зборови, празни и утрински, низ замаглените стакла на очилата и маските.

Таа успева на секој патник да му ја сирне картата, но тоа е брз поглед отстрана, како да си ишка мушичка од рамото, затоа што погледот веднаш ѝ се враќа на

воланот и на улицата врамена во предното стакло. Менувајќи ги брзините, успева да си ја поправи кадравата коса.

Возачката кабина е преполна со налепници – амблеми на спортски клубови, календар и возен ред. Кога автобусот ќе застане, за миг се смирува џагорот во него, па од звучникот со извесен свечен тон се слуша: - Петефи радио.

Тоа се случува помеѓу музичките чиновни и автобуските станици, а по џинглот веднаш продолжуваат сонатите и гудачките квартети. А таа секогаш вози во ритамот на музиката.

Дознав дека Будимците ја викаат: Vöröshajú. Како уста полна со роузбукви кога ќе го изговориш, звучи бујно како портокалова коса, а напишаниот збор е за око привлечен, со точки и акцент на крајот, налик на китенка на капа. Некако ова име се издвојува во овој за мене непознат јазик, кој го слушам како некоја песна со неразбирливи стихови, насетувајќи дека во неа има и смиреност и трепет и жар.

*

И во Будимпешта, во овој квартал што се нарекува Розино Брдо (среде низина како седло од земја) прво доаѓа името пред човечкиот лик, како што приказната му претходи на самиот настан и на крајот сè, вистинито и неvistинито, се стопува со неа.

Не се баш јасни границите на овој квартал. Се поместуваат како морски пловки во сеќавањето. За границите и имињата, оние законските, тука се зелените табли и римските броеви за дваесет и три будимпештански квартави. Но, во овој крај каде има величенствени вили од пред војната и сиви станбени згради со пескарени балкони – секој би рекол – Јас сум од Розино Брдо.

Од плоштадот Сел Калман, кој постарите уште го нарекуваат Московски, кварталот се расцветува во градини, ридови и павиљони, со широк поглед на градот, посебно кога крошните ќе се разретчат, па ќе пукне нов и чист видик. Зиме, куполите и крововите на куќите ги прекрива тенок слој од снег, како шеќерен прелив на куќичките од бисквити.

*

Нема многу разговори во автобусот што вози кон Розино Брдо. Будимците не се познати како луѓе што сакаат многу да зборуваат, повеќе ја претпочитаат

сигурната, љубезна дистанца. Сепак на човечката природа ѝ е својствено да плете приказни и од малку конци, па така и Будимците везат свои шари. Говорат брзо и силно, додека пегавите лица им се зацрвенуваат, а понекоја пцовка влетува во речникот, иако сето тоа е еден краток здив, затоа што нагло потонуваат во меланхолија и молчење. Кој умее да ги начули ушите, ќе слушне и во молчењето, исто како и во говорот, одек од легендата за капетанските патувања кон Црното море, љубовниците засидани во темелите на замокот и богатството закопано на проколнатите Дунавски ади. Легендите се како и поднебје без излез на море, потонати во приказните од плоштадите и улиците, во муабетите во оперските театри и боемските бистроа.

Црвенокосата секогаш вози слушајќи го радиото што го носи името по поетот познат по својата љубовна поезија. Кога ќе дојде до последната станица, става во лер, а усните и се рашируваат во широка насмевка. Денес можеби е и премногу насмеана за Будимски стандарди: - Ја не сум од Будимпешта, туку од југот, од Сегедин.

Кога ќе се исправи, гледам дека е витка и брза.

*

Оние коишто ќе вловат во градот прашуваат: какви се овдешните луѓе, какви се вината? Слушнале за рамницата и ветрот и за добропознатата љубезна дистанца. Секако е многу полесно да се прозбори на некој туѓ јазик од Медитеранот, каде има многу сончеви денови, а зборовите се лизгаат лесно и сами.

Ниту еден народ не е тежок или лесен, туку секој е само поинаков, свој како овој. Виното е такво каква е земјата и воздухот и оној што го прави. Градот, а писателите тоа добро го знаат, најдобро може да се долови со очите на оној што заминува и го гледа на разделба.

– Ние сме најстраствениот народ во Европа – му вели таксистот на Адам. Како и обично спомнува коњаници, гневни племиња од исток, лути зачини и огнови со котли.

– Нема поголеми меланхолици од Унграците – вели барменот Матијаш – а за сè е крива магливата панонска низина и топлите извори што клокотат под земјата, па преку ден ги маглат мислите, а ноќе ги матат сништата. Ние градиме куќи таму кадешто високот не мирува.

Го вози Црвенокосата автобусот број 149, кој се извива како голема сина гасеница низ улицата Филер, до пазарот кој е како кошница и агора на Розино

Брдо. Тука се мешаат говорите, како што вели барменот Матијаш, на будимските староседелци и странците, кои се дојдени да останат на кратко или на подолго.

Пред пивницата на едни Унгарци од Трансилванија, Секељи – нивните јадења се унгарски, но сепак, како и сите јадења од пограничните места знаат да бидат посебни – стојат двајца Сицилијанци, момче и девојка. Ниски се и потемнети, па така пластичните жолти кеси во кои има димено сирење и унгарски кулен, изгледаат уште поголеми. Двајцата блештат од бои, се виорат црвени шалови на ветрот. Прашуваат за ресторани и улици.

Дошле со летот од Палермо, а се враќаат вечерва. Се изнаоделе многу, посетиле сешто, јаделе и слатко и солено, од сè по многу, додавајќи премногу буковец, кој е толку лут што те тера да јадеш ненаситно. Таму, на Сицилија, сега е доба кога се берат портокалите. Се јадат лесни салати, со бадеми и ф’стаџи, а ги служат на светлозелен лист од агава.

На таблата пред секељската пивница, мени: зајачки паприкаш. Таа би сакала да го проба, а нему му е жал за зајакот, па тргнуваат понатаму преку плоштадот, кон метрото. Ги гледам овие двајца од Палермо, тој ја тера да побрза, а таа застанала пред старата будимска пошта која личи на замок.

На плоштадот има оркестар, се слави нешто, го свират Барток, клавијирски концерт, оној што го слуша Црвеносоката кога вози. Сега одекнуваат жестоките каденци на дирките, а ги стигаат и гудачките каскади, флејти и обоа. Насекаде има знаменца и конфети, балони и букети, но со првите знаци на самракот, ќе се претвори во плоштад на рапсодијата на тишината.

*

Препознавам лица од крајот, претопени во амбиентот како што ползурката сраснува со сидот. Има меѓу нив бизнисмени, но и луѓе кои живеат на улица. На пешачкиот остров пред плоштадот по цел ден свири еден гитарист Ром свири како Џанго – ќе има и за него посебен расказ – спојувајќи џез и цигански мелодии.

Недалеку од свирачот, пее еден Унгарец во народна носија, а песната му е без високи ноти, рамна како рамница, но се стопува со лесните акорди на Џанго. Околу пазарот има гостилници каде деноноќно се пие фурминт, свежо вино со овошна арома. Велат дека тука не можеш да слушнеш некои посебни приказни колку и да се трудиш да наслушнеш, а можно е и да има затоа што

целиот свет е во зеницата на окото. И кварталот и улицата имаат свој вообичаен ритам, но сепак секој нов ден е единствен и неповторлив.

Таа, Црвенокосата, го вози синиот автобус број 149. Лицето ѝ е полно со пеги, вози следејќи ја тишината и звуците, а погледот и говорот и се брзи затоа што е од југот, од Сегедин.

*

Ја гледам подоцна на пазарот, пред тезгата со зачини. Висока е и убава, со очи кои имаат зелена смарагдна боја, и сега, надвор од автобуската кабина ѝ ја забележувам и насмевката која открива две низи со заби.

Понудата на зачини е слаба. Не му е време на коријандерот, босилекот и другите ароматични билки, а на студот не се отпорни ниту нежните лисја на билката со моќно име, естрагон, змиска трева.

Врелото лето и вжештениот асфалт под нозете ги заменија лисјата, мокри и лизгави, и дивите костени. Во парковите децата ги шутираат зелените топки кои личат на тениски, а кои се паднати од дрвата на кои ретко кој им го знае името.

Ме препознава Црвенокосата, а јас првпат ја гледам облечена поинаку, без возачката униформа со еполети. Говори, мешајќи унгарски и англиски зборови. Ми покажува и мене и на продавачот зад тезгата, кој исто така е од југот на земјата, од Чонграда, слики од падобрански натпревар.

Падобранството, тоа е нејзиното хоби и страст, па ни раскажува како минала низ обука и скокнала неколкупати. Би скокала почесто, само да не се толку скапи скоковите.

Со посебен интерес ја прашувам дали е страшно скокањето.

Ми вели дека на курсот за падобранство има и такви кои кога ќе ја завршат обуката, ќе скокнат со инструкторот, но кога ќе дојде време за самостоен скок, им се стегнува срцето. Ѐ било страв првиот пат, но подоцна му се препуштала на воздухот и гравитацијата. Само за лет со падобран и мек доскок човек мора да има силни раце.

Затоа таа прави вежби. Покажува ленти за растегнување, со кои ги зацврстува тетивите и зглобовите.

Ја потпрашувам и за радиоврската со авионот, додека се спушта со падобранот, и што се случува ако некому му се сврти и изгуби свест во текот на летот.

Секако ќе слета – одговара – ако се онесвести, брзо ќе го разбуди самиот свеж воздух, а ако не функционира едната рачка, има и резервна.

А ако се заглави и таа другата?, повторно додавам.

Тогаш не ти останува ништо друго, освен да ја гушнеш земјата – ми дофрла Црвенокосата весело, со чиста и здрава насмевка, купувајќи во пластика свиткан коријандер додека ја продолжува приказната за смртта како да е скокот некаква игра.

*

Во овој нов град, патникот знае да доживее и преобразба, спомените се стопуваат со новите слики и покрај тоа што не му се познати јазикот и имињата на улиците, патот сам го води. Овде, во Будимпешта, сите патишта се преку реката, преку осумте мостови, чии имиња лесно се паметат, но не и нивниот редослед. Така, во трамваите и автобусите што клизат од Будим кон Пешта, се слушаат раштркани зборови, измешани со унгарската меланхолија и спуштените погледи и молкот.

Има многу преданија за потеклото на унгарскиот род, за селидбите и портата на народите. Од каде сме ние, од Балтикот или Висла, каде е татковината, а откаде се тие, дали се од Хуните на Атила или од финските војни од северот, колку од која крв им тече во жилите?

Се раскажуваат древни приказни за унгарскиот пралик, но таков нема, туку околу нас се лицата на будимпештанските староседелци и другите кои животот ги довел овде. Барменот Матијаш, кој личи на некој гроф, ја знае мерката за мешавина од зборови и алкохол; фотографот Индус кој се вика Абишак, овој нов град го опипува како облините под ткаенината на сарито, додека учи да вози по европски; таа, Црвенокосата, витка и еластична, го вози автобусот број 149 следејќи го тактот на музиката, слетувајќи меко со падобранот, како да влегува во топла купка.

Новиот град е различен за сите. Некому ќе му се отворат картите за бизнис средби и познанства и сонот нема да му го реметат оние подземни води од кои високот не мирува. Пловидбата ќе му биде лесна како слетувањето на Црвенокосата кога меурот ќе се наполни со воздух, па полека ја носат волјата и ветерот, земјината тежа. На некој друг човек, овој ист град, без разлика дали е варош или метропола, му носи несоница и конфузија, па му се тешки и водата и луѓето и виното.

А приказната, таа е самиот писател, негова слика на површината на водата. Се претвора во меланхолија, можеби добива плачлив призвук, но мапата на

носталгијата е препокриена со нови доживувања и звуци, нови пејсажи и дијалози. Приказните не патуваат во пределите на заспаните души, туку во нерасонетите патеки на животот.

Од Будим, патиштата водат на север, во Словачка, на запад кон Алпите и Медитеранот, на исток следејќи го Дунав до Црното море, а на картата секое растојание е помало од една педа. На југ се патува кон Сегедин, од каде е и Црвенокосата, патот е чист и рамен, а на оградата покрај автопатот има многу ветрушки и полски птици.

Од Розино Брдо се гледа целиот град како на дланка, сенките на светлоста и мракот, мостовите, зградата на парламентот која личи на кралска палата. Зиме, во ова време има и огномети кои јасно светат на небото, па во нив зјапаат и оние на кои не им е јасно што се слави.

Предвод од српски на македонски јазик: Елена Петковска Ѓорѓиевска

ВЛАДИМИР ИЛИЕВСКИ

ОНА ШТО ИСТОРИЈАТА СЕКОГАШ ГО ЗАБОРАВА

Роб сум. Ме донесоа во синџири, распартален и валкан во овој бучен град кој базди на мирисна мешавина од измет, гниеж и розини пупки пред цели седум години. Ме прашувате од каде сум? А што е важно тоа, од каде сум. Од далеку сум, од исток. Од таму сум кадешто изгрејсонцето, планините и небото можат слободно и долго во од да се гледаат и не постои опасност некои грди и превисоки инсули со зачудувачки идентични фасади да ти го попречат видикот. Не е важно од каде сум, затоа што знам дека никогаш повеќе нема да го видам моето родно село, нашата дрвена куќа, ниту реката нема да ја видам од која мајка ми секое утро црпеше вода, ниту татко ми како сее јачмен и ги брка упорните птици, ниту браќата и сестрите ќе ги видам, ниту неа ќе ја видам повторно како го мота долгиот прамен коса на показалецот и крадешкум ме погледнува.

А сега, слушајте добро што ќе ви кажам. И немам намера ова да ви го повторувам. Добро да знаете. Дојдов во овој ридест, валкан град, како што ви кажав, пред повеќе од седум години. Подобро кажано, ме донесоа окован во синџир чиј свекот и сега ми ечи во ушите. Но морам да признаам дека имав среќа. Имав голема, невидена среќа, верувајте. Преку некои свои посредници

ме купи предобриот Тит Валериј еден врел летен ден на бучнот пазар за робови во Ефес, а потоа следеше вистинско, мачно патешествие. По мориња, со кораби чија внатрешност корнеше на урина и пот, по полиња со расклатени воловски запреги кои лесно во кал заглавуваа, по планини, со голиве стапала и, на крај, некако стигнавме во славниов Рим. А зошто ме купи, ви кажувам, навистина не знам. Запознавајќи го добро мојот предобар господар, како минуваше времето, сфатив дека и немал некоја преголема потреба да ме купи. Мислам дека предобриот Тит Валериј, едноставно кажано, само почитувал некое напишано правило дека Римјаните од самиот врв треба, одвреме-навреме, да си го обновуваат својот посед на робови. Претпоставувам дека посредниците не дале некоја голема пара за мене. Не сум ни претерано силен, ни премногу убав. Дали сум итар, прашувате? Е тоа не го знам. За тоа вие полесно ќе можете да одговорите. Да бидам искрен, овие богати и самобендисани Римјани не се нешто претерано сурови кон своите робови. Имам чувство дека кон нас се однесуваат како кон говеда подготвени за пролетно орање кои постојано треба да се здрави и сити. Сепак, има и исклучоци, ретки се, но ги има и во Градов, ги има низ целата Империја; тоа се оние расипани, бездушни господари со камени, тешки срца кои со своето однесување кон своите робови, а посебно кон младите, убави и преплашени робинки, се покажуваат како оковани робови на ниските страсти и расипаните мисли. Понекогаш од разговорите со другите робови дознавам за односот кон робовите во други краишта и заклучувам дека ако си роб, вистинска среќа е да бидеш роб во Рим. Мојот предобар господар Тит Валериј има огромен домус во Рим, но навистина не знам колку земја вкупно поседува. Има поседи во околината на Рим, околу петнаесет илјади југеруми површина во лозови насади, маслинови стебла, пасишта и нешто млада шума, во Сирија исто така има голем посед, а дознав бидејќи се консултираше со мене, дека купил плодна земја и во мојата Тракија.

Животот во домусот на Тит Валериј беше убав. На почеток работев физичка работа. Товарав, растоварав, влечев, буткав, орав, сеев, жнеев, поправав буриња, чистев јами, но сепак, тоа и не беше така тешко. Секогаш бев најаден и чист, спиев на топло и меко легло, во посебна просторија на имотот во која беа сместени робовите, а за која ќе ни позавидеа бедните слободни Римјани кои бесцелно и без скршена пара ги мереа тесните улици и пред секој подобро облечен минувач ја подаваа својата рака и просеа.

Едно дождливо утро се чувствувавше несекојдневна вознемиреност во домот на Тит Валериј. Неговите верни робинки како муви без глава постојано

некаде трчаа. Додека ја чистев шталата внатре влета Диотима, убавата Гркинка, се потпре на оградата како да сакаше да се одмори и вознемирено ми кажа дека помалата ќеркичка на Тит Валериј има страшна грозница и е во бунило. Господарот, ми рече Диотима, е полуден, ја удира главата во ѕид и ги моли и преколнува сите бајачки и лекари и сите богови римски и неримски да му помогнат. Ја оставив лопатата, ја фатив за рака робинката и ѝ реков да ме однесе кај господарот бидејќи добро ги познавам билките. Во мојот крај сите добро ги познаваме билките. Со нив се лечевме, а со нив понекогаш и ги заборававме тешкотиите на животот. Девојката чудно ме погледна, ништо не ме праша и ме поведе во домусот.

Во домот на господарот беше раздвижено, но беше тивко. Околу креветот на девојчето стоеја неколку жени со влажни очи. Тит Валериј стоеше настрана во собата и изгубено гледаше во подот. Плачеше. Му пријдов. Господару, му реков, може ли да помогнам? Помагај, ако можеш, ја подигна главата, ме погледна со очи на давеник кои во разбрануваното море виделе сламка. Им реков на жените да ги тргнат тешките завеси за да влезе свеж воздух во собата. Го допрев челото на девојчето. Гореше. Девојчето се тресеше и ги мрдаше помодрените устиња. Побарав да ми донесат 'ржано, јачменово и пченично брашно, маслиново масло, и добар вински оцет. Направив смеса од сè тоа. Од таквата смеса нанесов тенки облоги на вратот, градите и стапалата на девојчето. Го покрив со тенка ткаенина и ѝ реков на една робинка постојано да го топи челото на девојчето со благ раствор на вино, вински оцет и вода. Во меѓувреме, подготвив напиток од цветови на липа, маточина, мајчина душичка, камилица и уште неколку други билки што не ви ги кажувам и ѝ заповедав на друга робинка одвреме-навреме со мало лажиче да истура од течноста во устето на девојчето. Облогите ги менувавме цел ден и цела ноќ. Изутрината тресењето исчезна, врелината на телцето згасна, девојчето ги отвори очињата, го побара татка си, се насмеа и посака ладна вода. Радоста на Тит Валериј беше огромна. Играше во дворот, пееше и ги повика сите робови и робинки да пеат и пијат со него. Сите пеевме и игравме цела ноќ. Тит Валериј беше пресреќен. Сите ги гушкаше под големиот трем на домусот и богато ги даруваше. Сите бевме среќни и се радувавме на среќата на господарот, затоа што тој беше навистина добар човек. Ноќта ништо не ми рече, но откако му помина мамурлукот ме повика и ми кажа дека ме назначува за виликус, главен надзорник на имотот и на робовите. Господару мој, големо благодарам, но јас не сум за тоа, му реков и забележав по неговиот поглед дека го очекувал овој мој одговор. Знаам, ти не си таков

човек, ми се насмеа, но слободата што можеби ја посакуваш, не сакам да ти ја дадам, таа ќе те претвори во слободен просјак, а во овој град тоа е страшно. Знам, и јас се насмеав, тогаш дозволете ми да бидам барем слободен роб. Тој кимна со главата, стана, ми пријде и ме прегрна силно.

И од тој момент бев навистина слободен. Господарот постојано богато ме даруваше. Бев полн со пари, убаво облечен и по ништо повеќе не наликував на роб. Каде и да се појавев, ми се поклонуваа и ми оддаваа почит. И понатаму престојував во двокатната инсула во која беа сместени робовите, но имав своја соба. Понекогаш се прашував дали навистина имав среќа, или, ако сакате, едноставно, добра судбина. Не знам, но јас се обидов да ги искористам сите благодати на таквата положба и на неизмерната наклонетост на господарот. Бев роб, но бев слободен. Ви велам слободен, а не ослободен. Има разлика. И понатаму бев роб на предобриот Тит Валериј, а во своите раце ја имав целата слобода на светот. Мои беа сите знајни и незнајни римски меани. Од првиот мрак до првиот утрински сончев зрак и обратно. Можев денови и денови да поминувам во нив, да пијам бокали добро и бокали лошо, скоро скиселено вино и со познаниците и со непознатите намерници, првин тивко, а потоа, во пијаното, сè погласно и погласно, да разговарам за состојбата во Градот и Империјата. Некако во меанската атмосфера сликата на Империјата ми стануваше појасна и сè побезнадежна. Сè почесто и почесто започнуваа некакви нови војни. По градските поплочени улици маршираа кохорти со строен, застрашувачки чекор, но не се упатуваа во нови освојувања, туку одеа да ги бранат границите на Империјата на која ѝ се настрвија брадестите, валкани варвари од Северот. Разни генерали во името на правото и правдината, правеа преврати, а потоа тие исти генерали беа убивани во името на истото право и на истата правдина. Сè повеќе робови завршуваа во рудниците, каменоломите и на галиите, затоа што нивните господари останаа без пари. Едноставно, се чувствуваа дека нешто не е в ред. Како нешто да пропаѓа, нешто што беше невозможно да пропадне. Робовите почнаа да дигаат бунтови, да ги напаѓаат и ограбуваат имотите на патрициите, мислеа дека, на крај, се слободни, а потоа повторно чекореа по улиците на градот камшикувани, крвави и во пранги. На бројните градски плоштади честопати застануваа некакви чудни испиени појави кои со кренати раце кон небото зборуваа нешто за правдата, за еднаквоста и за спасението. Нивниот Бог бил оној вистинскиот кој ќе ги наградел преведниците со вечен живот, гласно и убедливо им се обраќаа на присутните. Имав слушнато од пријатели дека потоа истите тие чудни проповедници ги фрлаа на лавовите во Колосеумот. И

кога ќе се заситев од пијанките и смрдливата, загушлива атмосфера на меаните, одев кај мојата омилена темнокожа Нубијка, Аниа, и три дена и три ноќи не излегував од нејзините одаи. Се насмевнувате, нели? Е па, не е тоа. Едноставно морав понекогаш на Аниа да ѝ кажам сè, да ѝ ја отворам мојата душа, да излезе сè, да се растоварам. Тоа го можев само со таа темнокожа жена, со мали гради и полни усни која ме слушаше, затоа што знаеше дека на крај ќе биде богато наградена. Ѓ кажував за моето родно село, за нашата дрвена куќа, за мајка ми и татко ми ѝ кажував. Ѓ кажував за моите браќа и сестри и за еден долг прамен коса намотан на долгиот нежен показалец. Аниа знаеше долго да слуша.

Се надевам дека и вие внимателно ме слушате. Се надевам.

Иако зачетокот на оваа римска историја е натопен со млекото од волчицата и со пролеаната крв на сопствениот брат, ова, сепак ви велам, е една голема историја. Ова е долга приказна за еден славен подем, кој полека бледнее, за една огромна невидена моќ која неповратно исчезнува и за еден неминовен крај кој јасно се насира. Но, оваа приказна, ви велам, не е моја. И не сакам да биде моја. Не сакам. Така да знаете. Рим ја има својата историја, јас, неговиот роб, ја имам својата судбина. Ете, затоа ви кажувам.

А зошто, кажете ми, јас да бидам заборавен?

Од збирката раскази „Пената на црниот бран“ (2018), Македоника Литера, Скопје

ДРАМА

ИВАНА НЕЛКОВСКА

Ивана Нелковска

ГАЛОПОТ НА ДРВЕНИТЕ КОЊЧИЊА ВО НОЌТА

Поетска драма

© Ивана Нелковска

Ivana.nelkovska@gmail.com2

ЛИЦА

МИРО 24 години, висок младич со груби црни чизми.

ЛУНА 19 години, негувана девојка со бели чизми.

5 КОЊИ Дрвени коњчиња од рингишпил.

ПРОСТОР

Луна-парк.

ВРЕМЕ

Ноќ.3

(Луна-парк. Ноќ. Паѓаат снегулки. ЛУНА седи на подот на рингишпилот кој не се врти. Од позади, на прсти и се приближува МИРО и ѝ ги поквива очите со двете раце, Луна се обидува да се ослободи но тој премногу цврсто ја држи за очите.)

МИРО

Опасно е девојка да седи сама навечер во Луна парк. Може да ѝ се случи нешто грозно.

(Луна не одговара, сака да ги тргне рацете на Миро но тој цврсто ги држи нејзините очи затворени.)

Може некој засекогаш да ѝ ги затвори очите.

ЛУНА

Можеби девојката не се плаши да и бидат затворени очите туку се плаши да не поврати од

мирисот на помаранџа.

(Миро ги трга рацете и седнува до неа.)

МИРО

Забравив.

ЛУНА

Пак си јадел помаранџа. Мора ли секогаш рацете да ти мирисаат на помаранџа?

МИРО

Само што ја изедов - обожавам помаранџи - ја имаат бојата на твојата коса.

ЛУНА

Само поради тоа сакам да ја префарбам. Каде беше цел ден?

МИРО

На гробишта.

ЛУНА

И што правеше таму цел ден?4

МИРО

Со мајка ми го чистевме гробот на татко ми.

ЛУНА

Па нели немаш татко?

МИРО

На очувот.

ЛУНА

Лажеш.

МИРО

А што е тоа толку важно?

ЛУНА

Си бил со друга.

МИРО

Луна, покрај тебе не ми е потребна друга.

ЛУНА

Цел ден не беше покрај мене.

МИРО

Не ми веруваш?

ЛУНА

Извини. Истото се случуваше и кога бев мала... Татко ми секогаш доаѓаше во 5, еднаш дојде во 5 и

15 и не му отклучив врата 2 саати.

(Миро ја бакнува, таа се стуткува во неговата преградка.)

Слушам како ти чука срцето. Сакам секогаш да сум толку блиску за да го слушам како чука. Еве,

вака. Да го слушам како чука... Да чука... Да чука... Си сакал некој толку многу за да се исплашиш

дека може срцето да ти пукне?

МИРО

Го донесе клучот?

ЛУНА

(Луна од џебот вади голем златен клуч.)

Ветив?

МИРО

Ти го даде? Лазар? Лазар ти го даде клучот?

ЛУНА

Лазар спие. Секогаш го чува под штицата од креветот. Оваа машина му е најважното нешто во

животот после мене.

МИРО

Луна, дали си ти нормална? Како си смеела да го земеш? Знаеш ли што може да направи татко ти

ако види дека си му го украде клучот?

ЛУНА

Го земав поради тебе.

МИРО

Што ако се разбуди?

ЛУНА

Нема да се разбуди, никогаш не се буди навечер... Тој живее за денот, а јас за ноќта... Тој живее за среќата на денот, а јас за љубовта во ноќта.

(Пауза.)

Е што сега? Сакаш да го вратам клучот и да се преправаме дека ова никогаш не се случило?

МИРО

Знаеш како се уклучува?

ЛУНА

Не ми веруваш?б

МИРО

Сигурно дека знаеш како се уклучува... Твојот рингишпил.

ЛУНА

На татко ми. Ајде качи се.

(Миро тргнува кон белото коњче на рингишпилот.)

Јас ќе се возам на белото коњче!

МИРО

Значи ќе ми седиш во скут.

(Миро седнува на белото коњче.)

ЛУНА

Добро. Ти качи се на коњчето, а јас ќе седнам во кочијата!

(Луна го вовлекува клучот во механизмот на рингишпилот и го завртува неколку пати. Рингишпилот почнува да се врти, се слуша препознатливата музика која го следи вртењето на рингишпилот. Луна скокнува во кочијата, се вртат.)

Миро! Миро! Сега ќе те стигнам! Сега ќе те стигнам! Сега! Сега! – Миро галопира како ветер, како мисла, како трепет. Миро, малиот принц Миро смело јава на своето бело коњче низ планини, реки, мориња и океани, ништо не може да го спречи во неговите походи, неуморлив и

непобедлив. Миро! Миро! Сега ќе те стигнам! Сега ќе те стигнам! Сега! Сега! –
Миро галопира

како ветер, како мисла, како трепет. Миро, јавачот на апокалипсата.

МИРО

(Со детски глас.)

Мамо! Мамо! Види ме! Јас сум принцот на белиот коњ кој јури за да ја спаси
својата принцеза од

страшниот змеј! Јунакот Миро оди повторно во една од своите авантури во кој
ќе се бори со

најстрашните чудовишта и диви сверови само за да ја спаси својата
единствена љубов –

принцезата Луна.

ЛУНА

Држи се силно за коњот Миро! Толку ли ја сакаш твојата принцеза за да се
бориш со страшниот

змеј?

МИРО

Ја сакам повеќе од себе!

ЛУНА

Колку?

МИРО

До небото и назад!

ЛУНА

Само толку?

МИРО

И од небото до бескрајот.

ЛУНА

Тогаш оди и спаси ја својата принцеза! А јас ќе бидам тука и ќе те чекам
малечко мое... Засекогаш

ќе те чекам... Врати се што побрзо и потоа ќе правиме голема свадба!!!

МИРО

Таа има очи како смарагди, коса долга и мека како пердувесто перниче и
образи црвени како

штотуку расцветана пупка... Таа е мојата љубов... Никогаш не сум го подарил
моето срце на

некого... Таа ќе биде прва, зошто таа нема да го повреди... Мамо сакаш ли да
ти донесам девојка

која ќе може да ме сака повеќе од тебе, која ќе може да ме прави среќен кога тебе ќе те нема?

ЛУНА

Ако таа може да те направи среќен засекогаш, јас ќе ја сакам повеќе од себе...

Спаси ја од
страшниот змеј!

МИРО

Страшниот змеј Лазар!

ЛУНА

Таа се наоѓа на врвот од една раскошна кула направена од злато и е многу осамена, секој ден

мечтае дека нејзиниот принц ќе се појави на бел коњ и ќе ја земе со него засекогаш.⁸

МИРО

Тој лош змеј Лазар со години ја држи заробена таму, но јас ќе го извадам мојот остар меч, ќе го

натерам да моли за својот живот, потоа ќе го прободам во срцето и ќе му ги исечам сите три

глави. Тогаш принцезата Луна ќе стане моја.

(Нешто зашкрипува. Одеднаш музиката запира и рингишпилот застанува. Пауза.)

Луна? Луна? Зошто не се врти?

(Луна скокнува од кочијата и проверува што е со рингишпилот. Го става клучот во механизмот на рингишпилот и неколку пари пробува да го вклучи. Рингишпилот не се врти. Миро сè уште седи на своето коњче.)

Се расипа?

ЛУНА

Престани.

МИРО

Знаеш да го поправиш?

ЛУНА

Само Лазар знае.

МИРО

Сабајле ќе дознае дека си го украде клучот и...

ЛУНА

Престани!

(Луна упорно се труди да го вклучи рингишпилот.)

МИРО

Пушти да не расипеш уште нешто.

ЛУНА

Престани! Мора да се врти! Мора да се врти!9

МИРО

Мора, ама еве не се врти.

ЛУНА

Мора да се врти како ти викам. Мора! Принцезата не смее да остане заробена во канџите на

змејот. Мора да се врти!

МИРО

Принцезата ќе остане засекош заробена во канџите на змејот. Никогаш нема да излезе од

недостижно високата златна кула. Змејот ќе ги проголкува сите нејзини додворувачи. Таа ќе

остане сама. Засекогаш сама. Косата ќе и обели, забите ќе и се расклатат...

Лицето, лицето повеќе

нема да и биде меко и нежно туку ќе се збрчка, страшни нокти ќе и пораснат, нокти како канџи...

Очите ќе и пожелтат, од устата ќе и излегуваат гуштери и змии... Од ушите ќе и летаат молци и

лилјаци, од носот ќе се цеди смола и кал, по телото ќе и се отворат рани по кои ќе тече катран и

гној, стапалата ќе и пуштат корења и жолто лисје ќе ја прекрива, над лисјето земја, над земјата

снег, над снегот пепел, над пепелот гранки, над гранките среброто на Месечината. Сите ќе ја

заборават убавината на принцезата и таа ќе стане грозна како вештерка...

Децата навечер ќе се

плашат да не се појави вештерката Луна да не ги изеде....

ЛУНА

Престани, престани.

(Кон машината.)

Ајде врти се, врти се... Посрана машино! Врти се!

МИРО

Врти се, ама не се врти.

ЛУНА

Врти се!

МИРО

Буткај!

ЛУНА

Врти се!

МИРО10

Буткај!

ЛУНА

Врти се!

МИРО

Буткај! Буткај! Буткај го рингишпилот! Ако сакаш принцезата да биде спасена од страшниот змеј!

Буткај!

(Луна почнува да го бутка рингишпилот. Рингишпилот почнува да се врти. Миро е на своето коњче, го јава и се смее.)

Побрзо! Побрзо! Принцезата не смее да чека!

(Луна се посилно и посилно го бутка рингишпилот, паѓа на земја и си ги крши забите.)

Буткај!!! Буткај!!!

Буткај!!! Буткај!!!

Буткај!!! Буткај!!!

(Од устата и тече крв, но Луна и понатаму со сета сила го врти рингишпилот, Миро е среќен.)

Побрзо! Побрзо! Музика! Музика! Каков е овој рингишпил без музика? Луна - пеј!!! Пеј!!!!

(Луна тивко пее.)

Пеј, Луна пеј!!!!

(Луна пее.)

Погласно, погласно!

(Луна пее, погласно.)

Посилно, посилно...Пеј!!! Пеј!!!

(Луна пее, така речи - дерејќи се. Во тој момент оживуваат сите коњчиња од рингишпилот.)

КОЊЧИЊАТА НА РИНГИШПИЛОТ

(Во ритам.)11

ЛУНА, ЛУНА, ЛУНА, Пеј!

Пеј, пеј, ЛУНА, пеј!

Буткај, буткај, буткај, пеј!
ЛУНА, ЛУНА, ЛУНА, пеј!
Пеј, пеј, ЛУНА, пеј!
Буткај, буткај, буткај, пеј!

...

МИРО

Слушаш ли Луна? Ајде Луна буткај! Пеј!
КОЊЧИЊАТА НА РИНГИШПИЛОТ
(Во ритам.)
Буткај, буткај, буткај, пеј!

...

МИРО

Не те слушам Луна! Пеј!!! Пеј!!!
КОЊЧИЊАТА НА РИНГИШПИЛОТ
(Во ритам.)
ПЕЈ! ПЕЈ! ПЕЈ!
Буткај, буткај, буткај, пеј!

...

(Луна пее се погласно и погласно. Одеднаш Луна паѓа. Миро и коњчињата ја прегазуваат и одат кон месечината. Коњчињата продолжуваат да пеат на патот кон Месечината.)

КОЊЧИЊАТА НА РИНГИШПИЛОТ
(Во ритам.)
ЛУНА, ЛУНА, ЛУНА, Пеј!
Пеј, пеј, ЛУНА, пеј!
Буткај, буткај, буткај, пеј!
ЛУНА, ЛУНА, ЛУНА, пеј!¹²
Пеј, пеј, ЛУНА, пеј!
Буткај, буткај, буткај, пеј!

...

(Миро и коњчињата одлетуваат кон Месечината... Луна останува да лежи сама во снегот во локва крв.)

КРАЈ

ИСИДОРА МИЛОСАВЉЕВИЌ

АКО СЕ РАЗБУДИШ ИЛИ КАКО ДА Е ТОА ВАЖНО

Сцена 1

(На сцената има еден кревет. Многу балони. Една торта. Неколку чинии. Ништо што може да се скрши. МАМА е средена. Има фризура како да има славење. И ТАТО е тука. МАМА се врти околу тој еден кревет. На креветот лежи БРАТОТ. Тој не се мрда. Закачен е на мноштво цевчиња и апарати. МАМА го одмерува ТАТО, па му ја наместува кошулата.)

ТАТО

Добро е. Добро е.

(Таа отстапува.)

ТАТО

Само што не дошол.

(МАМА се враќа кон креветот, односно кај БРАТОТ.)

ТАТО

Сигурно има гужва о сообраќајот.

МАМА

А мама не беше гужва?

ТАТО

Одев по обиколницата. Работата во половина од градот.

МАМ

Па надвор и секири да паѓаат, тој требаше овде да биде на време.

(ТАТО се повлекува.)

МАМА

(Го глед синот.) Ти ја подотвив омилената торта. Овошната. Со многу ананас и малини. Мислам дека пандишпанот не ми беше онаков...

(Тишина. ТАТКОТО ја посматра, па го зема телефонот. Во тој момент влегува ЧАРНА. Таа има 12 години. Се уште е дете иако се држи како да не е.)

МАМА

Каде си до сега?

ЧАРНА

В школо.

МАМА

Помина три.

ЧАРНА

Гужва во сообраќајот. Можевте да дојдете по мене.

ТАТО

Одевме по балони.

МАМА

Требаше да бидеш овде на време.

ЧАРНА

Како да ќе побегне негде.

(ЧАРНА избувнува во смеа. ТАТО и МАМА се вкочануваат. И станува непријатно. Му приоѓа нежно на братот.)

ЧАРНА

Извини. Знаеш дека не мислев така.

(Молчи.)

ЧАРНА

Глупава сум.

МАМА

Чарна!

ЧАРНА

Не сум глупава. Знам.

МАМА

Секако дека не си глупава. Само повремено не го користиш мозокот. Тоа не значи дека си глупава. Секому се случува понекогаш да го исклучи мозокот. Додуша, тебе нешто почесто отколку на другите. Но сепак, најважна е позитивната афирмација.

ЧАРНА

Среќен роденден!

(ЧАРНА го бакнува БРАТОТ, му ја наместува косата.)

ЧАРНА

Би можел да се избричиш. Боцкаш, гледај на што личиш.

МАМА

Има сериозно лице.

(ЧАРНА си игра со неговата брада.)

ЧАРНА

Да тибам, главата ти е студена. Мамо, му дува провев, ќе се вкочани.

МАМА

Повторно таа...

ТАТО

Чарна.

ЧАРНА

(Му се обраќа на БРАТОТ) Тие мене воопшто не ме сфаќаат сериозно. А како пак ти мене да ме сфаќаш сериозно.

(ЧАРНА сама оди до прозорецот и го затвора.)

ЧАРНА

Се е ОК, тато. Роденден му е.

МАМА

Денес не е расположен. Нешто го мачи.

ТАТО

Можеби од времето.

МАМА

Ќе падне дожд. Мора да е тоа. И мене цел ден ми пука главата. А и сигурно е возбуден заради роденденот.

(Таа го фаќа за раката.)

МАМА

Се сеќавам на тој ден кога се породував. Боже, како да беше вчера. Беше жешко, необично време за април. Печеше. Или мене ми беше жешко. Ќе побудалев во онаа болница и во онаа ноќница. Се се лепеше за мене, Ме тераа

да одам по онаа болница какод а сум луда. Ме тераа, велеа дека ти е време, дека мораѓ да тргнеш, а тебе не ти паѓаше на ум. Ти си се стутулил тука и јас можев да се превртам на глава, ти не сакаше да излезеш. Веќе тогаш знаев дека ќе бидеш најтврдоглавото бебе на светот. На крајот, од толкавото мое шетање, ти си се замотал и си се заврзал, после мораа да те вадат со вакуум. Боже, кога те видов з апрвпат. Моето момче. Моето дете. Се сеќавам како да беше вчера. Ми намигна. Го знаеш ли тоа?

(Таа само што не се расплакува.)

МАМА

Ми намигна, сигурно. Ти ги видов тие темни очиња. Ми се насмевна и ми намигна како вистински мал шмекер. Мој. Мојот син.

ТАЊА ШЉИВАР

КАКО И СИТЕ СЛОБОДНИ ДЕВОЈКИ

1. АНА

АНА

Учителот по веронаука ни пушта аудио лента. Снимката е лоша, па прво се смееме зашто нешто зачкрипува и за малку ни ги пробива четиринаесетте уши. Ние седум сме во првиот ред, зашто тој коњ ни рече

УЧИТЕЛОТ ПО ВЕРОНАУКА

Ајде вие во првиот ред деца.

АНА

А нормално, ние секогаш седиме во последниот. Ена и седи на Уна во скутот, а сите ние другите, како и секогаш, една до друга. И сите друго од одделението ни гледаат во седумте грбови. Јас имам маичка без грб, па ми е драго зашто сите гледаат како косата божем случајно ми паднала преку кичмениот столб и преку убавите мои стеснети пршлени. И го давам на Ина телефонот да ми го сликне грбот да видам дали добро паднал праменот по средината; не е баш, малку го поправам. Лентата поторно загребува морничаво по нашите четиринаесет ушни тапанчиња, вероучителот не знае баш да ракува со компјутерот, а ни со УСБ-то.

МИА

Тој не сака, но ние сакаме. Станува Ена, станува Ина, станува Она, станува Уна, станува Леа, станува и Миа, и јас станувам; стануваме една по една, и секоја излегува и зад себе ја треснува вратата. Фетусот вели: „Масакрот на неродените е масакрот на невините“, и Ена ја треснува вратата и го поклопува. Фетусот вели: „Станување против самиот себе и против светостите на животот!“ и Ина ја треснува вратата и фетусот мора да замолкне. Фетусот од лентата цика како прасе и сите по ред го поклопуваме:

ЕНА

Замолкни глупчо

УНА

покриј си ги ушите ако воопшто ги имаш

ИНА

убиј се ако не сакаш ти ние ќе те убиеме.

МИА

Фетусот уште ни вели:

ФЕТУСОТ

дека по Вујаклија еугеника е (грч. еу добар, генеа потомство) една од најважните гранки на социјалната политика: расна хигиена, т.е. наука за условите што водат кон создавањето на телесно и општествено здраво потомство, односно што спречуваат раѓање на нездраво и за живот неспособно потомство. Мамо, мамо, што се случува? Беше топло и мрачно и тркалезно, склупчен сум, сега ме распарчуваш и ме фрлаш во кантата за ѓубре на тврдо и студено

МИА

и јас ја треснувам вратата, веќе не го слушаеме.

АНА

Пушине пред школото. Одиме по патеката до улицата, до местото каде што минуваат автомобилите, всушност одиме и во аптеката, и велите на жената: Седум тестови за бременост, Ве молам!

АПТЕКАРКАТА

Колку саката, што? Деца, имате ли вие рецепт? Имате ли лична карта?

МИА

Седум на кур да те носам. Слушна, краво една, сите сакаме по еден тест. Инаку се делиме една со друга, ама токму сега не сакам да мочам на тестот веќе измочан, целиот влажен и мокар.

АПТЕКАРКАТА

Добро, еве седум тестови. Тоа е девојки, триесет и шест, запирка осумдесет конвертибилни марки.

АНА

Собираме пари, шушкаме, свечкаме. Од кај ни се тие рипа ? Кому му е гајле!

Повелете!

АПТЕКАРКАТА

Пријатно!

СИТЕ ДЕВОЈКИ ЗАЕДНО

Пријатно!

ЕНА

Јас ќе се измочам прва, зашто прва се ебев.

АНА

Јас втора.

ИНА

(Чука на вратата од клозетот) Ало, ај не си единствената трудна, побрзај!

АНА

Јас дење ноќе мочам по цвеќето, се вика цвеќе за јас да можам да мочам, јас би мочала дење ноќе во некоја алеичка ископаната цветна леа има здрави состојки во мојата мочка може цвеќете уште подобро ќе успее некој поминува, цацнува. Јас го гледам тстот чекаме сите чекаме и четиринаесет дебели четиринаесет дебели четиринаесет дебели убави линии црвени линии се појавуваат истовремено на пластиката, тоа е преубав волшебен призор тоа е чидо на животот растат линиите сите заедно прво немаше ништо одеднаш нешто немавме ништо ниедна од нас немаше ништо и сега еве одеднаш имаме нешто имаме се, се имаме се, одеднаш на малиот бел правоаголник има две паралелни линиички црвени се бакнуваме една со друга умревме од среќа одеднаш фрламе коски велам: Честитам

ЕНА

(На УНА) Ќе му бидам кума на детето.

ЛЕА

(На МИА) Смисли ли веќе име?

ИНА

(На ОНА) Кој е таткото на детето, да го ебам, кој е стариот?

ОНА

Еве, мене ми излезе само една линија. Проклета сум или што?

УНА

Блазе си ти, мене баш и не ми е до ова.

АНА

Одиде понатаму низ улицата која стварно не е улица туку прашлива мемла и кал и јас подобро би се соблекла гола но ја симнувам јакната одиде до паркот, пушиме, Она ми запалува цигара, Она е заебана оти и излегла само една линија а ТОА ништо не значи, сите и го велиме тоа.

ИНА

ТОА не значи ништо, не плаши се.

АНА

Седиде на клупата, седиде на бетонската патека под клупата, ќе настинеме, но кого го боли курот за тоа, добро сега мораме да мислиме дека ние наскоро ќе бидеме четиринаесет.

ОНА

Тоа е убав број, уште и ако не сум трудна ќе бидеме тринаесет, уште поубаво, тоа е најубавиот број како нашите години.

ЕНА

Седиде ние седум три на клупата четири на бетонската патека во десните раце држиме запалени цигари во левите раце тестови за бременост и гледаме пред нас пред нас гледаме што ни доаѓа нови животи што ние ќе ги донесеме ќе ни се слушат нови животи седум нови животи нивни најнови и уште седум наши што исто ќе бидат нови со самото тоа што ни се случило такво нешто големо и важно.

АНА

Гледаме пред себе и гледаме седум устиња како ни ползат до четиринаесетте цицки и многу пелени што ги купуваме и ги переме заедно секогаш добиваме попусти зашто купуваме на големо и разменуваме совети и рецепти разменуваме и деца што е важно кое е чие се гледаме таму во далечината, се гледаме таму пред нас само нашите деца не ги гледаме тие ги промеија обрисите беа тенки како сега во овој момент додека седиде на клупата и додека седиде на патеката бетонска под клупата беа тенки па се заоблија и потоа се изобличија и веќе не можевме да ги видиме а се останато на хоризонтот беше кристално чисто блескаво и јасно.

ИНТЕРВЈУ

ИГОР ШТИКС

КНИЖЕВНОСТА МИ ПОМОГНА ДА СФАТАМ ДЕКА НЕ СУМ САМ

1. Ќе почнеме од дискурсот на јазиците. Јазикот може да биде татковина ако кореспондира со јазичните корени на оние што се развиле во слична насока. Каде ги гледате Македонците тука и дали верувате во панславизмот?

Ова Ваше прашање го врзувам со декларацијата за заеднички јазик која ја потпишав јас. Декларацијата вели дека без обзир на тоа што јазикот го нарекуваме поинаку, тој јазик што се зборува во Хрватска, Црна Гора, Србија е заеднички јазик. Тоа значи дека ни е заедничка и јазичката и книжевната ризница во сите облици на кои тој јазик се зборува во стандардни или дијалектолошки облици. Македонците се овде најблиските роднини кои имаат привилегија и заради сопствената позиција и интерес исто така имаат пристап на тој заеднички јазик. А од друга страна имаат и непосреден пристап и кон бугарскиот јазик. Така го гледам македонскиот јазик каде се кореспондира со превод со другите јазични простори. Панславизмот е тежок збор и зад себе има долга политичка историја. Ние на подрачјето на поранешна Југославија заради рецентното искуство се уште се бориме со југосовенското наследство. Што е тоа што не поврзува денес кога веќе нема државна рамка? Остана само јазикот, останаа референците, историското и современо искуство и тоа за мене и токму затоа што мојот личен и професионален живот се врзува за Сараево, Белград, Загреб, па и Љубљана, тој простор за мене останува животна, книжевна и интелектуална ризница.

2. Во сите Ваши романи минатото се вкрстува со сегашноста, а драмското дејствие е длабоко вовлечено во филозофските расправи. Тоа е комплексна нишка на развој на проза која повремено потсетува на Умберто Еко. Зошто го одбравте тој начин на мислење и таа книжевна стилистика?

Благодарам за споредбата со Еко која ме обврзува. Она што би сакал мојата книжевност да го има со прозата на Еко е продуктивниот тек на нарацијата, знаењето и мислењето. За мене книжевноста отсекогаш била начин на спознавање на светот. Филозофијата тоа го прави на свој, филмот на свој, а книжевноста на еден специфичен начин ни помага да го спознаеме светот. Умберто Еко еднаш рече дека: „Човекот што не чита живее само еден живот, а човекот што чита илјада животи.“ Токму затоа еден роман како „Иматото на

ружата“ го читаме како современ роман, а не како неразбирлива схоластичка расправа од XIII век. Од многу рана возраст, со распаѓот на Југославија, војната и моето бегалство, се судрив со неразбирливиот свет околу себе. Книжевноста ми помогна да ја сфатам неговата комплексност, да ја сфатам својата сопствена позиција и да сфатам дека не сум сам.

3. *Читајќи го „W“ имам впечаток дека третото „V“ е Игор Штикс. Дали би се занимавале во некоја следна своја книжевна авантура со претпоставки за иднината?*

„Одговорот е „да“ зашто би се занимавал со основните претпоставки за сегашните и идните општества во коишто живееме. Но, како што е чест случај, за спознавањето на иднината, ни помага антиката, посебно „Бакхи“ на Еврипид. Ситуацијата во која избива Дионизиското, каде родителите ги убиваат своите деца, во кое несфатливото насилство е резултат на веќе извршеното злосторство, така што можам да кажам дека добро сте ги прочитале моите намери.

4. *Кои се Вашите писателски водичи, т.е. кого читате за да пишувате?*

Кафка, Лоренс Дарел, Хајнер Милер, Алехо Карпентиер, Едуардо Галеан, низата би можела да продолжи со Киш, како вечна референца, Бертолт Брехт, Винстон Хју Одн, Алеш Дебељак, така што низата продолжува и се комплетира со годините што ми се натрупуваат која можеби и би била поинаква како што беше поинаква пред 10 години. Тие книжевни имиња ја рефлектираат и промената на мојот идентитет.

5. *Во Википедија пишува Игор Штикс (романсиер). Што е повеќе Игор Штикс: филозоф или писател?*

Истото прашање на францискиот психоаналитичар Ж.Б. Понталис кој имаше само еден одговор што сега го копирам: „Се доаѓа од истиот извор.“ Теориската работа, есејот, романот, расказот, се само различни начини низ коишто проговорувам или во мене проговорува она што мора да поговори.

6. *По распаѓот на Југославија сите ние живееме на пропатување низ различните лингвални острови. Каде е стациониран интелектуалниот*

живот на Игор Штикс и со што треба да се занимава книжевноста на овие новосоздадени географски пустини/оази?

Живеам меѓу тие оази во постјугословенскиот архипелаг кого го поврзувам со својата биографија болно свесен за можеби и непоправливата фрагментираност. Но, мојот интелектуален живот ќе го немаше да не бегав од тој архипелаг во далечниот свет, да не бегав и да не се вратев.

7. Егзодусот на овие простори се уште виси во воздух. Ти пишуваш за тоа во своите драми. Дали егзодусот е форма на преживување и колку ќе трае сето тоа?

За мене егзодусот беше токму начин на преживување. Еден егзодус во Сараево во војната и моите други егзодуси, но и враќања исто така беа животна емотивно и интелектуално преживување. Сето тоа најавува некои нови егзили и некои идни враќања.

ПЕТАР ДЕНЧЕВ

КОГА ЧОВЕК ПИШУВА ПРОЗА Е АПСОЛУТЕН РЕЖИСЕР

1. Вие сте театарски режисер. Кои се мотивите да почнете да пишувате проза?

Јас сум прозен писател многу пред да станам театарски режисер. Мојот прв роман „Како мажот ја бакнува жената што ја сака“ го пишував на свои 18-19 години и ја добив наградата за нов бугарски роман за 2007 година, награда која го носи името „Развој“. Пред овој роман јас имав раскази кои беа објавени во некои бугарски книжевни списанија. Јас бев во книжевноста и во театарот многу пред да почнам да студирам театарска режија. За мене тие два професионални правци секако се споиле во една понуда за создавање нови приказни. Тоа е некако половина – половина, ништо од сето ова не е на прво место. Јас сум напишал и драми, но избегнувам да ги поставувам јас, чекам некој друг да ги постави.

2. Дали наоѓате конекција помеѓу театарската уметност и книжевноста кога е во прашање тематската определба?

Не, нема допирни точки. Само методолошки и технолошки допирања и разлики. Јас секогаш велам дека човек кога пишува проза е апсолутен режисер, а кога режира во театар се соочува со грубата материјалност на просторот, сцената и тоа е нешто што може да те ослободи и да те пробие. И во методолошка и во технолошка смисла има уште една разлика: кога пишуваш ти твориш самиот во самотија, а во театарот мораш да ја користиш енергијата на другите и тоа е нешто навистина драгоцено. Има уште нешто што е за мене многу важно: во книжевноста не можеш да ја видиш реакцијата на публиката, а во театарот можеш да го согледаш непосредно впечатокот од твоето творештво.

3. Пишувате за современи теми. Каде ја гледате улогата на балканската книжевност во турбулентно време какво што е ова?

Мислам дека на Балканот имаме потреба малку да се охрабриме да се занимаваме со теми што се современи, кои се директни зашто и во Бугарија и во Македонија, но и во сите поранешни југословенски републики има премногу комплекски и желби уметноста и книжевноста да биде слична на она што се прави во Европа. Целата ситуација е малку имитативна и ни недостасува автентичност, а ако се замислиме и ги видиме процесите што се развиваат сега и во државите по поранешната Југославија и Бугарија можеме да видиме што се развивало во Франција и Германија пред сто години. Сите овие прашања за нашиот национален идентитет како да го сочуваме таков каков што мислиме дека е се прашања од повеќе од сто години. Тешко е за нас сегашното откривање на тие прашања, а најтешко е да мислиме на националниот идентитет како ригидност.

4. Дали Ве привлекуваат историски теми и колку историските интерпретации влијаат врз инспирацијата на бугарските писатели?

Во Бугарија многу се пишува на историски теми. Како поединец и како човек, јас никогаш не сум верувал во големите наративи, ниту во социјалните, ниту пак во политичките аспекти, секогаш повеќе сум се интересирал големите идеи да влезат во корелација со психологијата на индивидуалното. Во

следната моја книга „Малиот бог на земјотресот“ која треба да излезе на македонски јазик се занимавам со психолошките аспекти на историските наративи и на крајот од романот мојот главен јунак доаѓа во Скопје да ја истражи солидарноста за земјотресот од 1963 година и најпарадоксално оди да се шета низ турската чаршија во Скопје и таму наидува на една албанка пророчка која ја прашува дали има спас од овој свет во којшто живееме, а таа му одговара дека нема спас и дека сите што доаѓаат кај неа доаѓаат за да бидат излажани.

5. *Дали сте помислиле да се свртите и кон другите книжевни жанрови: на пример поезијата?*

Кога бев многу малд пишував поезија и досега имам две три национални награди. Во Стара Загора, Софја и Бургас има многу награди и номинации и морам да признаам дека кога почнав активно да се занимавам со театар мојата потреба да пишувам поезија ја снема. Досега во некои бугарски портали можеа да се најдат мои стихови од тоа време, а и многу мои пријатели ми велеа дека сум требало да продолжам со поезијата, но за жал, јас продолжив со некои подолги форми: роман, драма, театарска претстава, перформанс, како и други жанровски експерименти. Сега со една сликака од Варна работиме на една инсталација која има работен наслов „Збирка на разочарувањето“.

6. *Каде е местото на бугарската книжевност во европски рамки и дали е доволно преведувана?*

Бугарија пред паѓањето на Берлинскиот ѕид беше многу затворена држава и ако треба да ја споредиме со поранешна Југославија, бугарската книжевна сцена во европскиот фокус почна да станува видлива дури на крајот на деведесеттите или почетокот на новиот век. Јас сега преку себе доживувам некои аспекти дека во Србија, Албанија Хрватска и Македонија има интерес за моето творештво и морам да кажам дека сум среќен за тоа. Мислам дека како писател и не само како писател, човек во уметноста мора да се соочува со други контексти, со далечни и блиски култури и само на таков начин може да го најде своето суштински лице и такада се соочи и со некои предизвици во текот на својата изградба како личност што зазема место во уметноста. Јас секогаш на моите студенти му го давам овој пример: кога Хамлет сака да го

изобличи Калудиј за убиството на неговиот татко прави претстава. Уметноста е интервенција во стварноста, а Шекспир ни дава одговор на прашањето зошто е уметноста важна, како и ние како уметници кои мораме да бидеме сериозни во нашите состојби.

ОЛИВЕРА ОЉА ЈЕЛКИЌ

ДЕТСКАТА КНИЖЕВНОСТ КАКО ТЕМЕЛ НА КВАЛИТЕТНИОТ ЧОВЕК

1. Вие сте една од најзначајните писателки за деца. Колку детската книжевност ќе го промени овој суров и неумолив свет?

Светот ќе изгледа онаков како што би го изградиле луѓето. Детската книжевност е една од „темелите“ во градбата на квалитетниот човек. Кога би имала повеќе простор, би имала и повеќе влијание, а тоа секако би се рефлектирало и низ квалитетот.

2. Вие пишувате и прекрасни романи за возрасни. Ги допирате големите трауми на овој век. Кажете ни малку повеќе за Вашата инспирација за делата за возрасни. Каде се движат тие и кои се Вашите идни интересирања?

Тоа што некој го препознава као роман за возрасни јас го нарекувам роман за млади. Воглавно ги препознавам проблемите на младите личности и тоа се темите на моите книги. Сакам младите луѓе да сфатат дека незгодите во животот не им се случуваат само на некои далечн, имагинарни јунаци, туку дека секој може да биде главен јунак.

3. Бевте во потесен круг за престижната книжевна награда Астрид Линдгрен. Дали се наградите важни и колку тие обврзуваат и поттикнуваат?

Да, наградите се важни зашто претставуваат некој вид на евалуација на она што сте го направиле досега, даваат можност да ја согледате вашата работа и работата на другите писатели. Ги сакам наградите што ги доделува жирито составен од читатели. Секако и образложените награди на сериозните

книжевни критичари се многу важни и даваат поттик за понатамошната работа.

4. *Оља Јелкиќ повремено пишува драми, а и свира. Дали една уметница треба да биде сестрана и дали сте помислиле да напишете нешто во друг книжевен род: поезија, есеј итн.?*

Со големо задоволство пишувам драмски текстови. Многу мои текстови за деца се поставени во театри и се играат со години наназад. Многу ретко пишувам песно и воглавно ги компонирам, така што имам едно објавено ЦД со песни за деца и мноштво необјавени песни за детски хорови и солисти.

5. *Вие се занимавате и со хумана работа и тоа е за секоја пофалба и респект. Кажете ни нешто и за тоа.*

Повеќе од десет години ја водам „Државата на деца Декаленд“ и во рамките на тоа се занимавам со децата без родители. Имам „Театарче дворче“ каде што децата глумат, пејат, рецитираат, танцуваат. Ова е една од моите активности, Исто така еден од проектите е Малите слободни Декаленд библиотеки што ги поставувам по училишта, села, улици. Досега сум подарила повеќе од сто од овие мали слободни библиотеки.

6. *Каде е местото на српската книженост во европскиот и светски простор. Дали таа доволно се преведува и се презентира?*

Секако дека српската книжевност за деца заслужува повеќе простор во светската книжевност. Имам среќа да живеам во време кога во Србија навистина има голем број сјајни писатели за деца. Затоа добро би ни дошла некоја значајна светска награда за да се сврти вниманието на бројните писатели за деца. Ова се однесува и на писателите во регионот, а не само во Србија.

СКОПЈЕ

ВАСКО МАРКОВСКИ

ПОНЕКОГАШ

Понекогаш
до толку опипливо
ја чувствуваш својата
 благословеност
што работите
ти се редат како сложувалка
што подиспразнатите
 извори здогледуваат
нови поточиња
тргнати кон нив
термините за обврските,
 духовните сончања
 и слободното време
се поклопуваат
 усогласени до минута
И се си има
 Некаква смисла .

FEARLESS

Како да ти ја покажам
светлината,
кога одбиваш да ја видиш,
-на невидено
 негираш
 дека постои!?

* * *

Редот за свеѓи
судба нзнајна откри –
лик од тв серија.

* * *

Празнично своно

нови очи отори
во сокак познат.

* * *

последен в црква
свеќите што ги палам
штрчат најдолги.

* * *

Миејќи заби
низ малото пенџерче
здогледав црква.

Од поетската збирка „Скопски улици,, во издание на Бегемот, Скопје, 2022)